

Галина Білик

РОЗБУДОВА ГРОМАДЯНСЬКОГО МОТИВУ В ЗБІРЦІ «ВІРШІ З МАЙДАНУ» ДМИТРА ПАВЛИЧКА

У статті вперше простежено характер розгортання громадянського мотиву в збірці «Вірші з Майдану» (2014) Дмитра Павличка, з'ясовано, що саме цей змістовий конструкт є організуючим фактором побудови художнього цілого – всього архітектонічного масиву книги.

Ключові слова: українська література про Євромайдан і Революцію Гідності, громадянська лірика, мотив, композиція поетичної збірки, Дмитро Павличко.

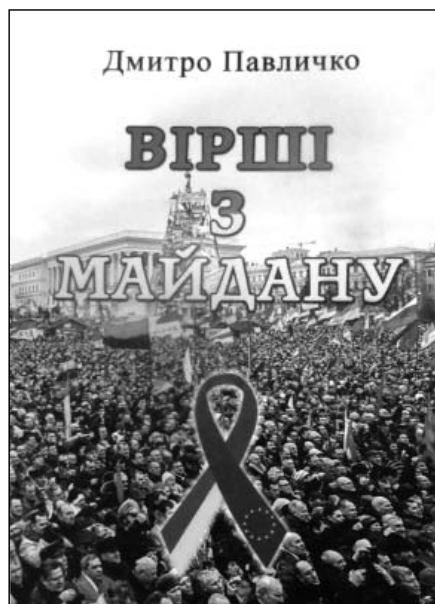
Збірка «Вірші з Майдану» Дмитра Павличка (1929), двома виданнями видрукувана 2014 року, безумовно, присвячена винесеній у її заголовок найбільш актуальній темі того часу – протидії українського народу сваволі злочинної влади в її згортанні євроінтеграційного курсу держави та силовому розгоні мирного протесту громадян. У переддень свого 85-ліття письменник не просто став свідком гірких, болючих і доленосних для України подій на київському Майдані Незалежності, а й з усією пристрасністю своєї «рухівської», демократичної натури долучився до них – промовама на мітингах і недільних вічах, поезіями та статтями в періодиці, виступами на радіо й телебаченні тощо. Масштабність і трагічність народного збурення набули в душі митця настільки потужного резонансу, що і власне життя він переосмислює та починає розглядати як таке, що кожною своєю миттю прямувало до цього вирішального зіткнення українського вільного світу з найбільш жорстоким його руйнівником – імперською політикою східної держави-сусідки. Всякчасна

© Г. Білик, 2016

відданість рідному слову слугує для поета перепусткою на першу лінію оборони, де він сьогодні мусить виконати свій обов'язок колишнього юного повстанця та разом із новітніми побратимами довершити справу честі героїчних воїнів УПА. Відтак ідейна призма, яка виразно означена в першому виданні книги «Вірші з Майдану» [4] і майстерно деталізована в другому, куди більш об'ємному [3],

– це неперервна національно-визвольна боротьба українців за самотність, самостійність, демократичність, державність, у фокусі якої і варто сприймати зміст Павличкового тексту.

«Вірші з Майдану» спершу являли собою цикл громадянської лірики на дванадцять поезій, створених у листопаді-грудні 2013 року, коли ще не вельми численний український Євромайдан після жорстокої розправи силових структур над протестувальниками переріс у багатомільйонну Революцію Гідності й постановив твердо стояти до перемоги над чиновними кривдниками. Написані впродовж 30 листопада – 24 грудня, ці тексти вийшли невеличкою книжечкою у видавництві «Просвіта» на початку 2014 року з передмовою Любові Голоти, в якій чітко окреслювалися їхні змістові, жанрові, стильові доміанти. Письмениця називає свого старшого колегу по перу «одним із перших бійців грудневого Майдану», вбачає в його віршах «натхнення, безстрашність і самовідданість вояка, котрий піднявся у вирішальну атаку з іменем України на вустах», порівнює їх із листівками УПА, іменує піснями,

клятвами, молитвами, які, дуже вчасно і з репортажною точністю відобразивши особливу українську надісторичну одухотвореність, лицарськість, моральність і гідність, магічно «вразили світ» [3, с. 20].

Цикл має рамково-еліптичну композицію, в системі якої мотив громадянського спротиву українців поволі трансформується в новозавітну релігійну семантику, текстуально розгортаючись як вертепне дійство. Так, відкривається він віршем «Новорічна ялинка», де в історичній протиборчій ретроспективі («...мов армія Батия, / „Беркутів” нахлинула орда» [3, с. 20]) зацентровано образ пролитої крові дітей – як відомо, першої жертви Ірода: «Україно, мати моя вічна, / <...> Кров твоєї дівчорече...» [3, с. 20]. Образ побитого студента асоціюється в поета з образом Христа, а спостереження-твердження ліричного героя «...б'ють по голові, / Щоб твоя ялинка новорічна / На крові стояла, на крові» [3, с. 20] вкотре провіщує подальші трагічні сторінки в здійсненні української революції, водночас зриваючи маски з новочасної «панівної банди» й указуючи на обраний нею злочинний спосіб управління та поведіння з народом. А відтак не випадково у вірші письменник актуалізує екзистенціальний сегмент української національної образності, ще й репрезентує його через сутнісний контраст: позитивні екзистенціали – майдан, правда, ватра, Дніпро, Київ, мати, пісня, мова, Господь, повстання, пам'ять; негативні екзистенціали – ніч, Батий, орда, крик, біда, окупанти, зрадники, Москва, побиття, кров, кат. Цим психологічним сигналом-покликом на болючий досвід поколінь він прагне розбудити національну самосвідомість народу й мобілізувати його до протидії ворогові, яким наразі постають «хахли – приспівники Москви»: хриstopродавці у владі та збройні виконавці їхньої волі.

Наступні поезії циклу поглиблюють зауважене образне коло й увиразнюють ідейний зміст цілого корпусу новими пафосними акордами. Зокрема, у вірші «Або йди в Європу, або згинь!» виразно комічною постаттю виведено тодішнього президента – франтуватого, грошовитого шахрая-брехуна-богуза, якого лякає «великий пес» при дверях ЄС, а ще більше – власний господар-«сатана», «хрещений в окропі» Путін. Митець наголошує, що злочину бувшого очільника держави ніколи не буде прощення: «...Бо немає ні землі, ні неба / Для того, хто зрадив рідний край» [3, с. 22]. Сатирична тональність домінує і в «Листі до пані Богословської», якій, за словами поета, на пориві людськості вдалося вирватися з «п'ятої колонії» «регіоналів». Знову опе-

руючи прийомом контрасту, літератор дає нищівну характеристику політичним служителям «темноти» – її «кодлу», «лакеям і кротам», «всій брудній і гидотній їхній гичі», як-от заздрісній і отруйній «гадині з підльвівського села» й іншій владній «химороді» [3, с. 23]. У вірші-зверненні до України «На Майдані, біля хоругви» звучить заклик позбавити влади «лакея кремлівської Москви», «верховного бандита», котрий «Цілував гебешника Кіріла / За нові кайдани й за старі», «бити віддавав наказ», усіяко насаджує «руській мір», а натомість обрати «нового президента» [3, с. 24]. Знову поет чуйно торкається високих регістрів народного страждання, яке спонукало людей вийти на «Майдан Свободи», в поезії «Кардинал»: не збагнули мітингувальники заспокійливої мови душпастиря, бо «від болю виють», знову відчуваючи імперський хомут на хребті й усіма силами вириваючись із «московських пут» [3, с. 25]. У цьому вірші, як і деінде в циклі, фігурують традиційні для Дмитра Павличка червоний і чорний кольори. Крім них, доволі часто «майорять» у текстах поета синьо-жовті українські та біло-червоні білоруські прапори. Зокрема, білоруський прапор на українському Майдані ліричний герой однойменного твору («Білоруський прапор») розцінює як перший крок до самовизначення дружньої нації, а відтак наголошує: «Молиться за тебе Україна, / Ждуть тебе Варшава і Париж... <...> Білорусь воскресне – й між народи / Світу прийде зі свого хреста!» [3, с. 26].

Ідейно-емоційною вершиною циклу є 7-ма поезія – наснажена всеперемагаючою вірою «Молитва», трагічно-оптимістична в пафосному вимірі й монументальна за стилем поезики:

Отче наш, ми люди на Майдані,
України правдою живі.
Чуємо тепло Твоєї длані,
Жити хочемо в Твоїм єстві.

Ми Твої сповняєм заповіти,
Господа в нас іншого нема,
Але ми не можем зрозуміти
Судні помисли Твого ума.

Тож яви нам всі майбутні дати,
Відповідь на запит наш яви:
Скільки ще разів нам помирати
Й воскресати на хрестах Москви?

Отче наш, скажи нам, чи не досить
Наших воскресінь і помирань?
Україна на колінах просить –
Перед нами і за нами стань!

Хочем жити вольною сім'єю,
Чути в серці людяності шем.
Оточи нас мудрістю Своєю,
А як треба – захисти мечем! [3, с. 27].

Велелюдний Майдан утілює собою «вічну і безкраю / Україну, як небес блакить», благословенну лаврським Мазепиним дзвоном, Тарасовим заповітом, самозреченим подвигом героїв Крут тощо («Пісня»). І нині далеко не вперше на нього з погромом сунуть «грішми одурені» «яничари і манкурти», «наймити-рекрути», «темні недотепи», «раби» – «Мову усмиряті йде *язик*. <...> Ще без карабінів та гармат. / <...> Наступає старшобратній мат» [3, с. 28]. А проте історія пересвідчує, що «мара вельможна» та її посіпаки не мають жодного шансу проти громадянського моноліту: «Всі майдани розігнати можна, / Та народу ти не розженеш!» [3, с. 28]. У вірші «Два майдани» Дмитро Павличко зауважує суттєву вже зовнішню відмінність між протидіями силами: на тому зібранні, де «пісня, / Клич свободи, дзвони боротьби», де вся соборна Україна, «вільні люди», молитви, – вони багатоликі, миролюбні, рішучі; на тому ж, де «пліснява зловісна, / Хахлашня, перевертні, раби», «ганьба і зрада, / Правдою маскована олжа», де звиклі до «гіркої й глевкої покори» «голодні, гнані, / Мовчазні донецькі шахтарі», – вони сірі, підступні й маріонеткові [3, с. 28]. Та ліричний герой не засліплений у своїй полемічній затятості, – він протягує руку дружби такому самому трудязі-співвітчизнику, закликає до порозуміння: «Шахтарі, брати мої мозольні, / <...> Не мовчіть, підносьте очі вгору! / Я вас бачу, знаю і люблю. / <...> Не мовчіть, вставайте в наші лави, / Не туліться до нових ікон – / Зупиняйте слово їх лукаве, / Бляєне в трибунний мікрофон! <...> Шахтарі, збудіться! Годі спати, / Випростайте кості гордих спин, / Підіпріть степи, Дніпро, Карпати, / Два майдани оберніть в один!» [3, с. 29]. «Криводушні Путіна холопи, / Приболящі на плебейську нудь» [3, с. 29] – ось призвідці народного гніву й розпалювачі конфлікту в Україні, тому єдиним правильним рішенням було б здерти з моральних потвор машкару добродійництва й усім миром визволитися від них.

Прикметною в циклі є поезія-монолог «Намет», яка фіксує важливий момент самоідентифікації поета і його alter ego, – до майданного соборного січового товариства він долучає і «куринь» свого рідного села на Косівщині: «А моє ім'я тепер – Стопчатів, / Найглибинніше ім'я моє. / <...> Я – Стопчатів! Я не вмру ніколи, / І не вмре ніколи мій намет» [3, с. 30]. Демократичні роздуми літератора про можливого вождя Майдану знаходимо

у вірші-посланні «До Валенси» – польського політика, лауреата Нобелівської премії миру, Президента Польщі (1990–1995): «Буде вождь, він приїде скоро з долу, / Ми його знайдемо десь в траві, / Вознесем – і скинемо з престолу, / Як служити він почне Москві» [3, с. 31]. Для Дмитра Павличка значно більше важить те, що на Майдан, «смерті не лякаючись», ідуть «звичайні люди», котрі бачать ціль і без проводирів, натхненні ідеєю самостійності України. І значить, «все в нас буде – / Вождь і церква, зброя і можуть...» [3, с. 31].

Завершальна (12-та) поезія циклу – «Коляда» (24.12.2013) – знову повертає читача до листопадового трагічного встановлення на столичному Майдані Незалежності новорічної ялинки: «в крові намокла», та ялинка закарбувала новий історичний часолік для України, позначений народженням «сяючого маляти» – героїчного народного Духу-Спасителя – смертельної загрози для «Прода з Кремля». Віншуючи це світле Різдво, митець біблійну образність «переодягає» в українські реалії: «беркути» в нього «малюють кров'ю двері / Підозрілих на Дніпрі осель», тимчасом «сідають люди до вечері», запалюючи найціннішу «Тарасову свічу», молячись «за Київ і Брюссель» та цілковито ігноруючи верховного «Левіафана». Риторичні питання-оклики в цьому вірші закономірні, адже ліричному суб'єктові нескладно передбачити фатальний розвиток подій, однак він оптиміст, бо знає не тільки про розп'яття на хресті, але і про воскресіння та вічне життя:

... Доки Бог зростатиме і цвяхи
Готуватимуться для Христа,
Ми здолаєм страхи й перестрахи,
Виживем, як правда, а не мста.

Ми – Європи вічної насіння,
Кинуте на світла темну грань,
Як помрем, то лиш для воскресіння
Людських перемог, а не страждань [3, с. 32].

Ця поезія означає Революцію Гідності як головну подію року, що минає, вказує на благодатні сподівання мітингувальників, а також засвідчує створення 22 грудня 2013 року загальнонаціональної організації Всеукраїнське об'єднання «Майдан», яка бралася надалі скеровувати народний протест, дбати про його єдність, силу, зорганізованість, оголошувати цілі, комунікувати з владою, Європою та всім світом, який знову (після 2004 року) потягнувся до України. На такій високій, святковій, глибоко душевній ноті завершується перше – «дорозстрільне» – видання збірки, в якому Майдан представле-

но як життєствердне новозавітне вертепне дійство в невпинно-буремному театрі історії.

«Нинішні „Вірші з Майдану” – це мобілізаційний поклик до українського народу збройно боронити нашу державність» [3, с. 2], – мовиться в анотації до другого видання книги. Письменник не очікував, що новоявленому маляті – Духу Свободи – рости доведеться так недовго, а вже по нього придуть убивці-могильники. Тож на якийсь час він примовкає, тамуючи біль і вишукуючи рівновелике слово, яким би зумів передати всю глибину своєї розпуки. І те слово народжується – гартоване, наче меч. Упродовж 25 січня – 27 лютого 2014 року майданний цикл поповнюють десять життєствердних і волелюбних козацько-повстанських текстів, які можемо кваліфікувати і як «послання з Голгофи», настільки домінує в них мотив мучеництва, і як героїчні визвольні пісні, котрі додають протестувальникам снаги в битві та вводять їх у пантеон національного лицарства. «Настав наш час. В нас виходу нема. / І жити ми не будемо з ганьбою! / Європа – волі нашої сурма. / Свобода або смерть на полі бою» [3, с. 33] – таким рефреном підкреслено непохитність захисників Майдану, вкритого наразі барикадами, охопленого полум'ям, окропленого кров'ю перших невинно убієнних («Пісня»). Водночас виводиться і образ сьогочасного Юди – прислужника Зека і Москви, хохла-зрадника, брата з «труйною кулею» та проклятою душею. І якщо дим майданівських вогнищ заторкує в душі ліричного героя найпотаємніші сфери, оприявнюючи милі образи з дитинства – випечений мамою хліб, карпатський ялівець, Різдво, лісових «пастирів» на вечері в тата тощо («Дим») і мовлячи про воскресіння «січової держави» («Твоєї Європи й волі на Дніпрі»), пробудження її «козацького духу» («Перемога»), то постаті потойбіч лінії вогню здебільшого матеріалізуються у «звірів», «гадів», «шакалів», «грязь», що підкреслює їхню сутність «перевертнів» («Михайло Гаврилюк»). Відтак битва на Майдані прочитується як споконвічна боротьба двох стихій, як змагання з темінню молодого сонця, як неодмінне торжество життя над смертю у вимірі неспростовних істин. «Ти – переможець, ти – народ, ти – слово, / Що творить правди і свободи світ!» [3, с. 36] – звертається поет до кожного, хто вийшов на київський Майдан, розбивши кайдани страху, ставши повноцінним собою («Перемога»). Варто наголосити, що ці умовиводи ліричного героя породжені особистим досвідом, а не кабінетною читаністю або сліпим філософуванням, а тому і вага в них інша. Надто реальними постають знущання над майданівцями, катування і

навіть розп'яття їх силовиками й тітушками («Михайло Гаврилюк», «Дмитро Булатов»), надто гірко споглядати «дітвору, / Котра бере завчасно в руки зброю» [3, с. 39] («Афганці»), і вже зовсім неосяжним для сприйняття видається злочинне вбивство тираном у центрі європейської країни сотні беззбройних людей («Снайпер»). «У Києві, в столиці на Дніпрі» [3, с. 40] бездушний президент-«труп» постріляв живих людей, наголошує митець, але їхня смерть переросла в безсмертя, свята жертва увінчалася поваленням потвори-диктатора. Усе ж скорботному ліричному героєві совісно в час прощання з полеглими «серед живих / Над домовинами братів стояти» [3, с. 41], та на його безмовний докір Господь віщує подальші важкі битви (зокрема і з національним чванством та амбіціями) на шляху до тріумфу любові («Голос»). Містерійно вивершує цикл «хор» убієнних («Ми полягли на київським Майдані, / <...> За волю України полягли...») [3, с. 42]: вони вже долучаються до «полків Хмельницького й Мазепи», «до куренів Петлюри і УПА» – як «сотня бойова», як «рої і чоти», «Могутні, наче Господа стопа», і надалі боронитимуть від орди Україну та Європу своєю дивовижною, святою людськістю («Небесна Сотня»). Цей твір є апофеозом усього майданного циклу-дійства письменника.

Як уже мовилося, обарвлений кров'ю Майдан 2013–2014 років змусив Дмитра Павличка – поета-трибуна, мислителя й націєтворця [1; 2; 5; 6] – доскіпливо переглянути власне життя. Відтак його ювілейна (до 85-річчя) збірка не лише називається «Вірші з Майдану» і містить проаналізований вище цикл як ключовий, а, по суті, вибудовує майданну фабулу долі самого автора, висвітлює невпинний рух патріота-українця до епохальних подій сьогодення. Пронизана ідеєю національного поступу, глибоко концептуальна, гострополемічна, ця книга укладається в наратив боротьби, означає його найболючіші конфлікти і, власне, розгортається як історія. З-поміж її дев'яти розділів легко простежуємо скомпоновані лінійно елементи сюжету: «Дзвони пам'яті» – експозиція, «Вірші з Майдану» – зав'язка, «Пісні свободи» – розвиток дії, «Війна» – кульмінація, «І на початку, і наприкінці» – розв'язка, та позасюжетні відступи-інкрустації – автобіографічний («Сотенний Спартан»), подорожній («Arbol del Fuego»), культурологічний («З віднайдених перекладів»), публіцистичний («Публіцистика»), котрі є і фоном, і оздобою події. Відкриває книгу написаний 2002 року вірш «Пам'ять» – своєрідне «поетичне введення» в тему українсько-російських взаємин,

що постають основним змістовим контекстом художнього цілого, актуалізованим подіями останніх років. Ліричний герой твору, оглядаючись на українську минувшину, бачить усюди кривавий шлейф від убивчої імперської «турботи» Росії, яка всякчас намагається «хохлів» «підігнати» під себе: зламати волелюбність, зруйнувати мораль, позбавити права на історію, культуру, мову, використати як сліпу силу у своїх війнах, набити тими, хто виживе, тюрми, Сибір, вимучити голодом, винищити цвіт нації. Не вельми сподіваючись бути почутим, він закликає «нечемного старшого брата» принаймні покаятися: «Прийдіть – і вольній Україні, / І нашій пам'яті святій / Вклоніться, як людській святині, / За кожную смерть, за кожен бій. / І, може, Бог нам допоможе / Зійтись не з помсти і злоби, / А з правди, що єдина може / Вести в майбутнє без ганьби» [3, с. 8]. Усі подальші твори в книзі, прямо чи опосередковано – на рівні пафосу, образного сенсу, як у випадку з «манагуанським циклом» і перекладами, – увиразнюють задеклароване «Пам'яттю», обстоюючи повноцінний український світ у душах співвітчизників і під високим небом рідної непоборної держави.

Отже, пересвідчуємося, що в збірці «Вірші з Майдану» віртуоз поетичного слова Дмитро Павличко з особливою майстерністю підходить до розбудови наскрізного громадянського мотиву. Так, у першому виданні книги митець проектує громадянський мотив у біблійно-християнську семантику, застосовуючи рамково-еліптичну композицію і вертепний презентаційний канон. У другому виданні, де перша збірка фігурує як окремий доповнений цикл, а загальний корпус цілого є значно масштабнішим, письменник удається до епічної лінійної (подієво-хронологічної) композиції з виразно окресленою сюжетикою. У такий спосіб він спочатку досягає драматизації й акцентування загальнолюдських моральних цінностей, а згодом, як новітній літописець, долучає трагічні події сьогодення до багатомістової національно-визвольної епопеї українського народу й наголошує їхню історичну державотворчу місію.

Література

1. Кир'ян Н. Поет Божою милістю / Н. Кир'ян // Слово Просвіти. – 2014. – 25 верес. – 1 жовт. (№ 38). – С. 8–9.

2. Мельничук Б. «...Мислитель, достойний продовжувач Івана Франка, каменяр нової доби» / Б. Мельничук // Дзвін. – 2014. – № 9. – С. 109–117

3. Павличко Д. В. Вірші з Майдану / Дмитро Павличко. – К. : Основи, 2014. – 176 с.

4. Павличко Д. Вірші з Майдану : поезії / Дмитро Павличко ; упорядк. і ред. Дмитра Пилипчука. – К. : ВЦ «Просвіта», 2014. – 24 с.

5. Слабошпицький М. Ознака його творчості – україноцентричність / М. Слабошпицький // Урядовий кур'єр. – 2014. – 27 верес. (№ 178). – С. 10.

6. Штонь Г. Націєвоскресний жмуток. До 85-річчя з дня народження Дмитра Павличка / Г. Штонь // Українська літературна газета. – 2014. – 26 верес. (№ 19). – С. 1, 6.

Halyna Biluk

DEVELOPING CIVIL MOTIF IN DMYTRO PAVLYCHKO'S COLLECTION "POEMS FROM THE MAIDAN"

Author of the article explored the nature of evolution of civil motif in the collection "Poems from the Maidan" (2014) by Dmytro Pavlychko, found that this topical construct is organizing factor of building of artistic entire – whole architectonic massif of book. Thus, poet constructs in the first edition civil motif in biblical-Christian semantics using framework-elliptical composition and verterp presentational canon. The second edition which includes the first collection as the separate complemented cycle and common corps of entire is much larger; writer resorts to epic linear (event-chronological) composition with clearly outlined topical elements. As follows writer reaches the first dramatization and emphasizing on universal moral values and later as the modern chronicler adds present tragic events to longstanding national-liberation epic of Ukrainian people and emphasizes its historical and state-building mission.

Key words: *Ukrainian Literature on Euromaidan and Revolution of Dignity, civil lyrics, motif, composition of poetic collection, Dmytro Pavlychko.*

Галина Билык

РАЗВИТИЕ ГРАЖДАНСКОГО МОТИВА В СБОРНИКЕ «СТИХИ С МАЙДАНА» ДМИТРИЯ ПAVЛЫЧКО

В статье впервые прослежен характер развертывания гражданского мотива в сборнике «Стихи с Майдана» (2014) Дмитрия Павлычко, установлено, что именно этот содержательный конструкт является организующим фактором построения художественного целого – всего архитектурного массива книги.

Ключевые слова: *украинская литература о Евромайдане и Революции Достоинства, гражданская лирика, мотив, композиция поэтического сборника, Дмитрий Павлычко.*

Надійшла до редакції 25.03.2016 р.